

123 Statutu, aby záležitost terorismu znovu posoudila s cílem dospět k přijatelné definici, která by mohla být přiřazena na seznam zločinů pod jurisdikcí Soudu.³⁴²

(b) *Nedovolený obchod s drogami*

Stojí za pozornost, že již v r. 1989 Trinidad a Tobago podnítl obnovení procesu, vedoucího k vytvoření mezinárodního trestního soudu právě za účelem trestání drogových trestných činů páchaných ve velkém měřítku. Tato skutková podstata - převzatá z čl. 3 odst. 1 Úmluvy OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (1988) - byla obsažena v původním návrhu Komise pro mezinárodní právo.³⁴³ Proto nepřekvapí, že tato země i další karibské státy během Římské konference znovu navrhly zařazení nedovoleného obchodu s drogami ve velkém měřítku do Statutu MTS. Většina delegací však byla názoru, že tyto trestné činy nemají stejnou povahu, jako zločiny uvedené v čl. 5 Statutu, a že jsou tak četné, že by mohly zahltit Soud. MTS by také těžko mohl vést složitá a zdlouhavá vyšetřování, která mohou být lépe zajištěna vzájemnou spoluprací vnitrostátních orgánů na základě dvoustranných či mnohostranných dohod.³⁴⁴ Stejně jako v případě terorismu Římská konference v rezoluci E, přijaté jako součást Závěrečného aktu, doporučila, aby revizní konference posoudila nedovolený obchod s drogami z hlediska jeho případného zařazení na seznam zločinů ve Statutu MTS.³⁴⁵

(c) *Žoldněřství*

Komorské ostrovy a Madagaskar navrhly zařadit do Statutu MTS také zločin žoldněřství.³⁴⁶ Tento návrh obsahoval definici shodnou s definicí v Mezinárodní úmluvě proti najímání, používání, financování a výcviku žoldněřů (1989).³⁴⁷ Tento návrh však nezískal širší podporu, nebyl zařazen do Statutu, ani není o něm zmínka v Závěrečném aktu Římské konference.

³⁴² Dok. A/CONF.183/10.

³⁴³ Srov. P. Šturma, *Kontrola drog a potlačování nedovoleného obchodu s nimi v mezinárodním právu*, AUC Iuridica 3-4/1994, Praha, 1996, s. 85.

³⁴⁴ Viz Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court, A/51/22, Suppl. No. 22, vol. I, s. 27.

³⁴⁵ Dok. A/CONF.183/10.

³⁴⁶ Dok. A/CONF.183/C.1/L.46.

³⁴⁷ Úmluva, která potřebuje pro vstup v platnost 22 ratifikací, dosud není v platnosti. Text viz *International Legal Materials* 1990, s. 91 a n. Definice žoldněře je však obsažena též v čl. 47 Dodatkového protokolu I (1977) k Ženevským úmluvám z r. 1949 (viz sdělení FMZV č. 168/1991 Sb.). Srov. též G. Menacer, *Nové mezinárodní humanitární právo (vybrané problémy)*, Academia, Praha, 1983, s. 131-137.

4.2.2. *Genocida*

Relativně nejsnadnější bylo zařazení zločinu genocidy (článek 6 Statutu MTS), jehož definice byla převzata z čl. II Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia (1948).³⁴⁸ V tom se také nijak neliší od předchozích *ad hoc* tribunálů, zřízených Radou bezpečnosti OSN. Oprávněnost jeho zařazení do Statutu také nikdo nezpochybňoval. Pokud jde o čl. III Úmluvy, který stanoví vedle samotného genocidia trestnost i pro další činy (veřejné podněcování, spiknutí, pokus, atd.), jeho obsah je *mutatis mutandis* transformován do ustanovení v části Statutu, věnované obecným zásadám trestního práva, zejm. čl. 25 a specificky odst. 3 (e), týkající se podněcování k páchaní genocidy. Je zajímavé, že hlavním zdrojem pro výklad definice genocidy zůstává Úmluva (1948) a *travaux préparatoires* k ní, kdežto relevantní mezinárodní judikatura je dosti chudá. Mezinárodní soudní dvůr sice potvrdil, že tato definice odráží obyčejové právo, ale příliš nepřispěl k výkladu čl. II Úmluvy.³⁴⁹ Kromě toho lze zmínit několik prozatímních nařízení Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii³⁵⁰ a zejm. rozsudek senátu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu z 2.9.1998.³⁵¹

Článek 6 Statutu tvoří stručná obecná definice, na kterou navazuje výčet pěti skutků, z nichž kterýkoli může naplnit zločin genocidy. K tomu je ovšem nezbytné, aby byly současně splněny obecné definiční znaky, uvedené v úvodní větě: „Pro účely tohoto Statutu se „genocidou“ rozumí kterýkoli z níže uvedených skutků, spáchaných s úmyslem zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou“. To znamená, že pachatel musí mít úmysl zničit (úplně nebo alespoň částečně) jednu ze čtyř chráněných skupin. Pokud trestné jednání nespĺňuje tuto definici (nebo třeba jen nelze prokázat výše uvedený úmysl), může být přesto postižitelné jako zločin proti lidskosti, válečný zločin nebo obyčejný trestný čin. Vždyť také genocida bývá považována za zvláštní kategorii (speciální skutkovou podstatu) v rámci

³⁴⁸ Český text viz pod č. 32/1955 Sb.

³⁴⁹ Case concerning application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia [Serbia and Montenegro]), Request for the Indication of Provisional Measures, 8.4.1993, *I.C.J. Reports 1993*, s. 16; Further Request for the Indication of Provisional Measures, 13.9.1993, *I.C.J. Reports 1993*, s. 325; Preliminary Objections, Judgment of 11.7.1996, *I.C.J. Reports 1996*, s. 595, zejm. 615-616.

³⁵⁰ Prosecutor v. Karadzic and Mladic, IT-95-18-A; Prosecutor v. Nikolic, IT-95-2-R61; Prosecutor v. Karadzic and Mladic, IT-95-5-R61, IT-95-18-R61.

³⁵¹ Prosecutor v. Akayesu, ICTR-96-4-T.

zločinů proti lidskosti. Právě požadavek úmyslu by vylučoval možnost spáchání genocidy v jiné, nižší formě zavinění (*mens rea*), i když čl. 28 Statutu MTS naznačuje, že by se mohlo uvažovat o odpovědnosti velitelů v nedbalostní formě za genocidu, spáchanou jejich podřízenými.³⁵² Tento rozpor by patrně mohl být vyřešen výkladovou pomůckou (*Elements of Crimes*), na které již Přípravná komise pro MTS pracuje.

Dalším z definičních znaků je, že genocida musí směřovat ke zničení relevantní skupiny osob „úplně nebo částečně“ (*in whole or in part*). Cílem bylo, aby se zločin genocidy nevztahoval na pouze ojedinělé akty rasově motivovaného násilí. Na druhé straně k tomu, aby se pachatel dopustil genocidy, nemusí mít úmysl zničit celou skupinu. Tento výklad potvrdil i Přípravný výbor v r. 1997, když konstatoval, že odkaz na „úmysl zničit úplně nebo částečně ... skupinu jako takovou“ vyjadřuje „speciální úmysl zničit více než malý počet jednotlivců, kteří jsou členy skupiny“.³⁵³

Chráněné skupiny, vůči nimž lze spáchat genocidu, jsou v Úmluvě (1948) a shodně i v čl. 6 Statutu MTS pouze čtyři. Úmyslně byly vynechány jiné skupiny osob, zejm. politické, ekonomické a sociální skupiny. Při přípravě Statutu MTS se objevily snahy o rozšíření definice i na tyto skupiny, ale neměly úspěch. Přípravný výbor se to pokusil vyřešit poznámkou, ve které zaznamenal návrh zabývat se sociálními a politickými skupinami v kontextu zločinů proti lidskosti.³⁵⁴ Přesto tato otázka byla otevřena znovu delegací Kuby na Římské konferenci, ale převládl názor, že lépe než vylepšovat, je přidržen se obecně uznávané existující definice. Obecná definice je pak doplněna pěti skutkovými podstatami, které rovněž byly doslova převzaty z čl. II Úmluvy (1948):

(a) „zabití příslušníků této skupiny“

Anglický termín „zabití“ (*kill*) se může jevit jako příliš obecný, přesnější je zřejmě „vražda“ (franc. *meurtre*), což je i výraz použitý v autentické francouzské verzi Úmluvy (1948) i Statutu MTS. V každém případě panuje všeobecná shoda, že použitý výraz se nikdy neměl vztahovat na neúmyslné zabití, protože to nemůže být kvalifikováno jako genocida.

„způsobení těžké újmy na tělesném nebo duševním zdraví příslušníků této skupiny“

Jde o jediný ze skutků uvedených ve výčtové části definice, který vyvolává interpretační potíže. Pracovní skupina Přípravného výboru přijala vysvětlující poznámku, podle které se „újmou na duševním zdraví“ rozumí více než drobné nebo dočasné poškození duševních schopností.³⁵⁵ Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu však uvedený pojem vykládá širším způsobem tak, že újma nemusí být trvalá či nenapravitelná, čímž pootevřel prostor k subsumování znásilnění a jiných forem sexuálního násilí. Naproti tomu Komise pro mezinárodní právo ve svém komentáři uvedla, že „újma na tělesném nebo duševním zdraví způsobená členům skupiny musí být tak závažné povahy, aby hrozila jejím úplným či částečným zničením“.³⁵⁶ Tento názor byl však v nauce kritizován, protože zaměňuje objektivní a subjektivní stránku trestného činu (*actus reus* a *mens rea*).³⁵⁷

(c) „úmyslné uvedení této skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení“

Jde o třetí z genocidních skutků, uvedených v čl. II Úmluvy (1948) a následně v čl. 6 Statutu MTS. Podle Komise pro mezinárodní právo tento odstavec pokrývá též případ deportace.³⁵⁸ Dalšími příklady může být - kromě jiného - „vystavení skupiny lidí potravě na holé přežití, systematickému vyhánění z domovů a snížení základních zdravotních služeb pod minimální potřebu“.³⁵⁹

(d) „zavedení opatření směřujících k tomu, aby se v této skupině bránilo rození dětí“

Taková opatření jsou jednou ze dvou forem genocidy v biologickém smyslu, uvedených v čl. 6 Statutu MTS. Podle *travaux préparatoires* k čl. II (d) Úmluvy (1948) by taková opatření mohla zahrnovat sterilizaci, nucené potraty, oddělení osob různého pohlaví a překážky manželství. Tak např. A. Eichmann byl souzen - na základě izraelského zákona, vycházejícího z Úmluvy - za vypracování opatření směřujících k zabránění rození dětí mezi Židy.³⁶⁰ Podobně odsoudil Vojen-

³⁵⁵ Op. cit. 353, s. 3, pozn. 4.

³⁵⁶ Viz Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, dok. A/51/332 (1996), s. 126.

³⁵⁷ Srov. W.A. Schabas, op. cit. 352, margin No. 10.

³⁵⁸ Srov. Code of Crimes ..., op. cit. 356, s. 126.

³⁵⁹ Prosecutor v. Akayesu, ICTR-96-4-T.

³⁶⁰ Srov. W.A. Schabas, op. cit. 352, margin No. 12.

³⁵² Srov. W.A. Schabas, in: O. Triffterer (ed.), *Commentary on the Rome Statute*, op. cit. 332, Article 6, margin No. 4.

³⁵³ Viz „Decisions Taken by the Preparatory Committee at its Session Held 11 to 21 February 1997“, dok. A/AC.249/1997/L.5, Annex I, s. 3.

³⁵⁴ Dok. A/CONF.183/2/Add.1, s. 11, pozn. 2.

ský tribunál USA U. Greifelta a jeho pomocníky za sterilizaci a další opatření k omezení porodů, které soud kvalifikoval jako genocidu.³⁶¹ Události, které nastaly od začátku 90. let, zejména na území bývalé Jugoslávie a ve Rwandě, však mohou vést k potřebě širší interpretace tohoto ustanovení. Na straně jedné některá svědectví před Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii připouštějí, že znásilňování žen bylo systematicky používáno ke změně etnického složení obyvatelstva.³⁶² Na druhé straně Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu dokonce ve svém rozsudku z 2.9.1998 konstatoval, že opatření, směřující k zabránění porodům v rámci určité skupiny, mohou být jak fyzická, tak psychická. Za takové opatření označil i znásilňování, když znásilňovaná osoba následně odmítá rodit děti.³⁶³

(e) „násilné převádění dětí z této skupiny do jiné skupiny“

Jde o poslední ze skutků vypočtených v čl. 6 Statutu MTS. Podle Komise pro mezinárodní právo by násilné převádění dětí mělo zvláště závažné důsledky pro budoucnost skupiny jako takové. I když se tento článek nevztahuje na transfer dospělých osob, takové chování by za určitých okolností mohlo naplnit zločin proti lidskosti nebo válečný zločin. Navíc by násilné převádění členů skupiny, když znamená rozdělení členů rodiny, mohlo též tvořit zločin genocidy podle písmena c).³⁶⁴ Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu považoval za cíl tohoto ustanovení nejen sankcionovat přímý akt nuceného fyzického převádění, ale též hrozby a trauma, které by vedly k převádění dětí z jedné skupiny do druhé.³⁶⁵

Zločin genocidy byl ve Statutu MTS definován zcela v souladu s Úmluvou (1948), a proto byl na Římské konferenci článek 6 přijat bez velkých problémů. Teprve čas a budoucí praxe Soudu ukáží, zda je potřeba doplnit přesnější vymezení jednotlivých skutků, a to i s přihlédnutím k relevantním rozhodnutím mezinárodních trestních tribunálů *ad hoc*.

4.2.3. Zločiny proti lidskosti

Složitějším úkolem se však ukázaly být definice dalších zločinů. Článek 7 Statutu MTS při vymezení „zločinu proti lidskosti“ na jedné straně potvrdil

³⁶¹ United States v. Greifelt et al., (1948) 13 L.R.T.W.C. 1 (United States Military Tribunal), s. 17.

³⁶² Prosecutor v. Karadzic and Mladic, IT-95-5-R61, IT-95-18-R61, Transcript of hearing, 2.7.1996, s. 19.

³⁶³ Prosecutor v. Akayesu, ICTR-96-4-T.

³⁶⁴ Srov. Code of Crimes ..., op. cit. 356, s. 126.

³⁶⁵ Prosecutor v. Akayesu, ICTR-96-4-T.

posun, ke kterému došlo od doby Norimberského tribunálu, v tom, že tento zločin může být spáchán i bez souvislosti s ozbrojeným konfliktem (tzv. *war nexus*). Na druhé straně učinil součástí definice to, že kterýkoli z uvedených činů musí být spáchán „jako součást rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu, při vědomí existence takového útoku“.³⁶⁶ Právě takové činy totiž představují legitimní záležitost pro mezinárodní společenství jako celek. A konečně oproti norimberské definici rozšířil výčet činů, jež za výše uvedených podmínek naplňují skutkovou podstatu zločinu proti lidskosti.

V tomto Statutu je poprvé obsaženo ucelené a dostatečně přesné vymezení činů, které představují zločin proti lidskosti.³⁶⁷ V čl. VI (c) Norimberského statutu bylo vymezení velmi stručné a navíc demonstrativní povahy („jiné nelidské činy“). Toto ustanovení však bylo v mírně rozšířené podobě převzato i do čl. 5 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a čl. 3 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu. Teprve Statut MTS má odlišnou strukturu, kde v prvním odstavci čl. 7 jsou po obecné podmínce „rozsáhlého nebo systematického útoku“ vyjmenovány jednotlivé skutkové podstaty, zatímco odst. 2 téhož článku obsahuje definice výše použitých pojmů. Poprvé tak nejsou jednotlivé skutky, tvořící zločiny proti lidskosti, ponechány bez definice, popř. vymezeny nepřímým odkazem na vnitrostátní pravidla trestního práva, ale mají mezinárodně definovaný obsah.

Jedná se o (a) vraždu, (b) vyhlazování, (c) zotročování, (d) deportaci nebo násilný přesun obyvatelstva, (e) zbavení svobody při porušení základních pravidel mezinárodního práva, (f) mučení, (g) znásilnění, sexuální otroctví, nucenou prostituci, nucené těhotenství a sterilizaci nebo jinou podobně závažnou formu sexuálního násilí, (h) persekuci určité skupiny z politických, rasových, národnostních, etnických, kulturních, náboženských a jiných důvodů, které mezinárodní právo nedovoluje, prováděnou při páchání jiného činu podléhajícího jurisdikci Soudu, (i) nedobrovolné mizení osob, (j) apartheid a (k) jiné podobné nelidské činy, způsobující úmyslně velké utrpení. Přitom bere v úvahu jak přínos některých speciálních mezinárodních instrumentů na ochranu lidských práv, tak zkušenosti z jejich hrubého porušování, a to včetně otřesných forem, ke kterým docházelo v delší i zcela nedávné minulosti, včetně poznatků z vyšetřování zločinů spáchaných na území bývalé Jugoslávie. Zatímco některé pojmy s ustále-

³⁶⁶ „1. For the purpose of this Statute, „crime against humanity“ means any of the following acts when committed as part of a widespread or systematic attack directed against any civilian population, with knowledge of the attack...“ (A/CONF.183/9, 17 July 1998)

³⁶⁷ Srov. Ph. Daskalopoulou-Livada, op. cit. 335, s. 440.

ným významem (ať již z obecného jazyka nebo z vnitrostátního práva) nejsou v odst. 2 blíže vymezeny, ve většině případu je zde podána mezinárodní definice.

„Útok zaměřený proti civilnímu obyvatelstvu“ v kontextu tohoto článku znamená jednání spočívající v opakovaném páčání v odst. 1 vyjmenovaných činů proti civilnímu obyvatelstvu v souladu s politickou linií státu či nějaké organizace, směřující k provedení takového útoku nebo s úmyslem napomáhat uplatňování takové politické linie.³⁶⁸ To znamená jinými slovy, že zločin proti lidskosti tvoří teprve složený akt, tedy více jednání v odlišných případech, pokud vyhovují obecné definici a zároveň naplňují některou z konkrétních skutkových podstat. Kromě toho zločinem proti lidskosti nejsou pouhé izolované činy jednotlivců, nýbrž musí jít o činy osob, které jednají oficiálně či jen *de facto* jménem státu, popř. organizace (bez bližšího určení, o jaký typ organizace může jít). Tato zužující kritéria jsou zvláště důležitá u zločinů proti lidskosti, aby nedošlo ke záměně s obecně kriminálními činy (jako vražda, mučení, znásilnění, apod.), které nejsou součástí organizované politiky namířené proti určité části obyvatelstva.³⁶⁹

„Vyhlašování“ se rozumí úmyslné uvedení do životních podmínek, které mají přivodit zničení části obyvatelstva, mimo jiné znemožnění přístupu k potravinám a lékům. Tato skutková podstata se velmi podobá jednomu z případů genocidy popsanému v čl. 6 písm. (c), ale odlišuje se právě absencí genocidního úmyslu („zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou“). Jde vlastně o vztah speciality (genocida) a subsidiarity (vyhlazování jako zločin proti lidskosti). U vyhlazování musí jít o větší počet osob, tj. část obyvatelstva, ale nikoli o příslušníky jedné z přesně vymezených skupin. Skutková podstata vyhlazování (podobně jako vražda) připadá v úvahu pro postih zločinů páchaných v rámci těžce etnické skupiny (např. masakrování umírněných Hutů ze strany hutských milicí v Rwandě), ale též proti osobám politicky nepohodlným (zničení určité politické skupiny, třídy, strany, apod. totiž není součástí definice genocidy).

„Zotročování“ se rozumí výkon některých nebo veškerých pravomocí, vyplývajících z vlastnického práva k osobě, včetně výkonu takové pravomoci v souvislosti s obchodováním lidmi, zejména ženami a dětmi. Takové jednání

sice definují a postihují již některé starší smluvní instrumenty mezinárodního práva trestního,³⁷⁰ avšak zločin proti lidskosti nenaplní každé jednotlivé porušení zákazu otroctví a obchodu s lidmi spáchané jednotlivcem nebo kriminální skupinou, nýbrž pouze jednání, které je součástí „rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu“ ve smyslu čl. 7 odst. 1 Statutu. Musí jít o páčání uvedených činů v souladu s politickou linií států nebo organizace. Právě tento „politický“ prvek odlišuje zločin proti lidskosti od běžné kriminální činnosti, kde je cílem dosažení finančního nebo jiného materiálního zisku. Tím se také úprava ve Statutu MTS liší od připravovaného návrhu úmluvy proti nadnárodnímu organizovanému zločinu a protokolu k předcházení, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zvláště s ženami a dětmi.³⁷¹

V odst. 2 článku 7 jsou dále definovány pojmy „deportace nebo násilné přesídlení obyvatelstva“, čímž se rozumí násilné vysídlení dotčených osob prostřednictvím vyhoštění či jiných donucovacích prostředků z jejich zákonného místa pobytu, za neexistence důvodů povolených mezinárodním právem (přitom nerozhoduje, zda jde o deportace v rámci či vně území příslušného státu),³⁷² „mučení“, které je popsáno jako úmyslné způsobení citelné bolesti nebo tělesného či duševního utrpení osobě, kterou obviněný drží ve vazbě nebo má jinak ve své moci.³⁷³

Další skutková podstata - nucené těhotenství - je poměrně nová a odráží zkušenosti ze zločinů páchaných a dokumentovaných v průběhu 90. let. Souvisí se

³⁷⁰ Úmluva o otroctví z r. 1926 (vyhl. pod č. 165/1930 Sb.), Dodatková úmluva o zrušení otroctví, obchodu s otroky a institucí a zvyklostí obdobných otroctví z r. 1956 (Československo ji ratifikovalo v r. 1958, ale nebyla vyhlášena ve Sbírce zákonů) a Úmluva o potlačování a zrušení obchodu s lidmi a využívání prostitutek druhých osob z r. 1950 (v platnosti od r. 1958, dosud nevyhlášena ve Sbírce zákonů, text viz V. Flegl, *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*, C.H. Beck, Praha, 1998, s. 271 an.

³⁷¹ Viz dok. OSN A/AC.254/4/Rev.7, A/AC.254/4/Add.3/Rev.2. Srov. též P. Šturma, *Nové mezinárodněprávní instrumenty k boji proti korupci a organizovanému zločinu*, *Právník* 3/2000, s. 244, 249-250.

³⁷² Nejde o případy deportací v rámci ozbrojeného konfliktu, které za určitých podmínek mohou být válečným zločinem (viz níže). Soulad či rozpor s pravidly mezinárodního práva se pak musí posuzovat i s ohledem na pravidla obsažená ve smlouvách o lidských právech, jako je čl. 12 a 13 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (1966), čl. 22 Americké úmluvy o lidských právech (1969), čl. 12 Africké charty práv člověka a národů (1981), jakož i čl. 3 a 4 Protokolu č. 4 k Evropské úmluvě (1963) a čl. 1 Protokolu č. 7 (1984). Je ovšem pravda, že tyto mezinárodní instrumenty výslovně neřeší otázku násilného přesídlení uvnitř téhož státu, ale je nutno ji dovozovat z obecné úpravy svobody pohybu a pobytu.

³⁷³ Pojem „mučení“ však nezahrnuje bolest či utrpení v důsledku zákonem stanovených trestů, vyplývajících z povahy těchto trestů nebo tyto tresty provázející. Srov. blíže Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984); vyhl. FMZV č. 143/1988 Sb.

³⁶⁸ Art. 7 § 2(a): „Attack directed against any civilian population“ means a course of conduct involving the multiple commission of acts referred to in paragraph 1 against any civilian population, pursuant to or in furtherance of a State or organizational policy to commit such attack. (ibid.)

³⁶⁹ K tomu srov. např. P. Šturma, *K návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva*, *Právník* 9-10/1989, s. 880-882.

skutkovou podstatou znásilnění, která má již ustálený obsah ve vnitrostátních právních řádech a byla převzata i do statutů *ad hoc* tribunálů.³⁷⁴ „Nuceným těhotenstvím“ se rozumí nezákonné zbavení osobní svobody ženy, která byla bez svého souhlasu oplodněna s cílem ovlivnit etnické složení obyvatelstva nebo jinak závažně porušit mezinárodní právo. Na Římské konferenci se proti tomuto ustanovení vytvořila pozoruhodná koalice, spojující v odporu Svatou stolicí s konzervativními islámskými režimy. A to i přesto, že se uvádí, že tuto definici nelze v žádném případě vykládat tak, jako by měla vliv na vnitrostátní právní předpisy týkající se umělého přerušování těhotenství.

„Persekuce“ ve smyslu Statutu znamená úmyslné a závažné zbavení základních práv v rozporu s mezinárodním právem z důvodu identity skupiny nebo kolektivu (viz čl. 7 odst. 1 písm. (h)). „Zločinem apartheidu“ se rozumí nelidské činy podobné povahy, jako činy uvedené v čl. 7 odst. 1, páchané v rámci institucionalizovaného režimu systematického útlaku a nadvlády jedné rasové skupiny nad jinou rasovou skupinou nebo skupinami a páchané s úmyslem zachovat tento režim. V této definici nelze přehlédnout jistou logickou vadu, když odkazuje na výčet činů v odstavci 1, kde mezi jinými figuruje pod písm. (j) i zločin apartheidu. Tvůrcům Statutu nešlo jistě o definici v kruhu, by se tak zčásti jeví, ale o samostatnou definici, aniž by se museli uchýlovat k odkazu na Mezinárodní úmluvu o odstranění a trestání zločinu apartheidu (1973).³⁷⁵ Důvodů pro to může být více: mnohé státy Úmluvu (1973) vůbec neratifikovaly, tam obsažená definice je velmi široká, takže by některá porušení nedosáhla požadovaného prahu „nejzávažnějších zločinů, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek“, a navíc definice s odkazem na praktiky rasové segregace a diskriminace, uplatňované v Jižní Africe, ztratila po změně režimu v JAR aktuální význam.

Další novou skutkovou podstatou, kterou Statut MTS záslužně zařadil mezi zločiny proti lidskosti, je „nedobrovolné mizení osob“ (*enforced disappearance of persons*). Ta je definována jako zatýkání, vazba nebo únosy osob prováděné státem nebo politickou organizací, nebo prováděné z pověření, s podporou či tichým souhlasem státu nebo politické organizace, a následně odmítnutí potvrdit, že došlo ke zbavení osobní svobody, či podat informace o osudu nebo místě pobytu těchto osob, s úmyslem dlouhodobě držet tyto osoby mimo dosah záko-

nem zaručené ochrany. Nejde o to, že by samotný fenomén „nedobrovolného mizení osob“ byl zcela nový či neznámý. Naopak, podobné útoky prováděl od 70. let režim A. Pinocheta v Chile nebo režim vojenské junty v Argentině a některých dalších zemích (např. v Kolumbii, Uruguayi, aj.). Na mezinárodní úrovni byl však poprvé definován v Deklaraci o ochraně všech před násilným mizením (1992).³⁷⁶ Statut MTS pak poprvé stanovil mezinárodní trestní odpovědnost za toto chování, které ve zprávně formě vymezuje jako zločin proti lidskosti. I na tomto příkladu je vidět, že kategorie zločinů proti lidskosti ve Statutu MTS odráží značný posun ve vývoji mezinárodního práva, neboť výčet skutkových podstat je výrazně širší, než jak jej uvedla Londýnská charta a jiné na ni navazující poválečné dokumenty.³⁷⁷

4.2.4. Válečné zločiny

Další kategorií chování, na kterou se vztahuje příslušnost Soudu, jsou válečné zločiny (*war crimes*), zejména pokud jsou páchany jako součást plánu či politiky nebo jsou páchany v širokém měřítku. Tato formulace naznačuje, že na rozdíl od čl. 7 (zločiny proti lidskosti), kde musely být jednotlivé skutkové podstaty vždy páchany v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku, u válečných zločinů není pro jurisdikci Soudu tak striktní podmínka, že může jít pouze o činy páchané jako součást politické linie nebo v širokém měřítku. Slovo „zejména“ ukazuje, že v zájmu mezinárodního společenství může být za určitých okolností i postih jednotlivých válečných zločinů. Článek 8, který je nejobsáhlejším ustanovením Statutu, přináší v zájmu právní jistoty kazuistickou definici válečných zločinů. Shrňme-li několikastránkový výčet do základních bodů, lze konstatovat, že se přes složitá jednání a odpor některých států prosadila široká definice „válečných zločinů“. Zahrnuje jak vážná porušení Ženevských úmluv o ochraně obětí války z r. 1949,³⁷⁸ tak jiná závažná porušení zákonů a obyčejů, aplikovatelných v mezinárodním ozbrojeném konfliktu. Kromě toho se však vztahuje i na jiné než mezinárodní, tj. vnitřní ozbrojené konflikty, pokud jde o závažná porušení článku 3 společného pro všechny čtyři Ženevské úmluvy (1949) a jiná závažná porušení zákonů a obyčejů, platných pro tento typ konfliktů.

³⁷⁶ Rezoluce Valného shromáždění OSN 47/33 (18.12.1992), která v čl. 1 deklarovala, že „všechny akty vedoucí k násilnému mizení jsou úrážkou lidské důstojnosti“.

³⁷⁷ Srov. Č. Čepelka, Mezinárodní trestní soudnictví, *Právník* 10/1999, s. 910.

³⁷⁸ Viz angl. a franc. autentické znění a český úř. překlad pod č. 65/1954 Sb.

³⁷⁴ Srov. M. Papaconstantinou, Rape as a crime under international humanitarian law, *Revue Hellénique de Droit International*, vol. 51, 1998, No. 2, s. 477 a n.; V. Oosterveld, The Making of a Gender-Sensitive International Criminal Court, *International Law FORUM du droit international*, vol. 1, 1999, No. 1, s. 38 a n.

³⁷⁵ Vyhl. FMZV č. 116/1976 Sb.

Při rozboru tohoto ustanovení, který by neměl být prostou reprodukcí v čl. 8 vypočtených skutkových podstat, je třeba rozlišovat jednak závažná porušení Ženevských úmluv a ostatní válečné zločiny, jednak porušení pravidel aplikovatelných pro mezinárodní ozbrojené konflikty a pravidel pro vnitřní ozbrojené konflikty. Relativně nejsnadnější bylo přijetí čl. 8 odst. 2 písm. (a), prohlášující za válečné zločiny „závažná porušení“ (*grave breaches*) Ženevských úmluv. V této části je text shodný (až na drobné terminologické odchylky) s čl. 2 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii. Jsou to následující skutkové podstaty:

(i) úmyslné zabití, (ii) mučení nebo nelidské zacházení, včetně biologických pokusů, (iii) úmyslné způsobení velkého utrpení nebo vážné tělesné újmy či poruchy zdraví, (iv) rozsáhlé ničení a přivlastňování si majetku, které není ospravedlněno válečnou potřebou a které je prováděno protiprávně a svévolně, (v) nucení válečných zajatců nebo jiných osob, požívajících ochrany, ke službě ve vojsku nepřátelské mocnosti, (vi) svévolné zbavení válečného zajatce nebo jiné osoby, požívající ochrany, práva na spravedlivé a řádné soudní řízení, (vii) protiprávní vyhoštění či přesídlení nebo protiprávní věznění, (viii) brání rukojmí.

Odkazem na závažná porušení Ženevských úmluv (1949), které se jako celek vztahují na mezinárodní ozbrojené konflikty, je dáno, že takto kvalifikované válečné zločiny lze spáchat pouze v průběhu konfliktu mezinárodní povahy. V případě ozbrojeného konfliktu jiné než mezinárodní povahy je k použití článku 3 společný všem čtyřem Ženevským úmluvám. Jeho vážná porušení proto kvalifikuje čl. 8 odst. 2 písm. (c) Statutu MTS rovněž jako válečné zločiny. Jde zejména o činy páchané proti osobám, které se aktivně neúčastní vojenských akcí, včetně příslušníků ozbrojených sil, kteří složili zbraně či jsou neschopni boje z důvodu nemoci, zranění, zajetí nebo z jiného důvodu. Zločinem proti těmto osobám jsou: (i) násilné činy proti životu a osobě, zejména vražda v jakékoli podobě, mrzačení, kruté zacházení a mučení, (ii) spáchání těžké urážky lidské důstojnosti, zejména pokořující a ponižující zacházení, (iii) brání rukojmí, (iv) ukládání trestů a vykonávání poprav bez předchozího rozsudku vyneseného řádně ustaveným soudem, poskytujícím veškeré záruky soudního řízení, které jsou obecně uznávány jako nezbytné. Odstavec 2 (c) se vztahuje - stejně jako společný čl. 3 Ženevských úmluv - pouze na ozbrojené konflikty jiné než mezinárodní povahy (tj. občanské války), a tudíž se nevztahuje na případy vnitřních nepokojů a napětí, např. veřejné nepokoje, izolované a sporadické násilné činy nebo jiné činy podobné povahy.

Nejdelší a zároveň nejproblematictější část článku 8 představují jiná závažná porušení zákonů a obyčejů platných v mezinárodním ozbrojeném konfliktu, které jsou stanoveny v rámci mezinárodního práva (aniž jsou zde - v odst. 2 (b) - výslovně uvedeny konkrétní prameny). Jen o něco kratší je výčet ostatních závažných porušení zákonů a obyčejů platných v ozbrojených konfliktech jiné než mezinárodní povahy, stanovených v rámci mezinárodního práva (odst. 2 (e)). Mnohé skutkové podstaty na obou seznamech jsou totožné, nicméně výčet závažných porušení pravidel aplikovaných v mezinárodních ozbrojených konfliktech je obsáhlejší. Obsahuje jak porušení pravidel válečného práva kodifikovaného na začátku 20. století (tzv. haagské právo), zejm. Haagské úmluvy č. IV (1907) s připojeným Řádem války pozemní, ale také některá další porušení Ženevských úmluv (jiná než „závažná porušení“ v technickém slova smyslu) a Dodatkového protokolu I (1977) k Ženevským úmluvám (srov. zejm. čl. 85), ale také některé nové skutkové podstaty, jako je např. úmyslné vedení útoků proti personálu, zařízením, materiálu, jednotkám či vozidlům, účastnícím se humanitární nebo mírové operace v souladu s Chartou OSN, pokud mají nárok na ochranu poskytovanou civilním osobám či objektům podle mezinárodního práva ozbrojených konfliktů. Je sice pravda, že o citovaném příkladu lze mít pochybnosti, že představuje kodifikaci obecně platného obyčejového práva, neboť režim těchto misí a jejich případná mezinárodní ochrana mají původ ve speciálně sjednaných smlouvách, ale přesto zařazení i nových skutkových podstat je nejen možné, ale i užitečné. Římský statut jako mezinárodní smlouva totiž může založit trestní postih i porušování jiných než jen kogentních pravidel, což u předchozích statutů nepřicházelo v úvahu, protože oba *ad hoc* zřízené Tribunály aplikují výlučně již obyčejově ustálené mezinárodní humanitární právo.³⁷⁹

Totéž platí (a snad ještě ve větší míře) o skutkových podstatách válečných zločinů, páchaných v rámci vnitřních ozbrojených konfliktů. Protože závažná porušení čl. 3 společného všem čtyřem Ženevským úmluvám byla již vyjmenována pod písm. (c), zde se v odst. 2 (e) jako zločin postihují ostatní závažná porušení mezinárodního humanitárního práva platného pro tento typ ozbrojených konfliktů, tj. především Dodatkového protokolu II (1977). Tímto protokolem totiž byla rozšířena působnost některých pravidel haagského práva i Ženevských úmluv také na vnitřní ozbrojené konflikty. Statut MTS sem však zařadil také některé nové skutkové podstaty, např. útoky proti personálu či zařízením humanitárních

³⁷⁹ Srov. Č. Čepelka, op. cit. 377, s. 914.

nebo mírových misí (viz výše), ale také páchání znásilnění, sexuálního otroctví, nucené prostituce a nuceného těhotenství, jak vymezeno výše v čl. 7 odst. 2 (f), vynucené sterilizace a jakékoli jiné formy sexuálního násilí, které jsou rovněž závažným porušením čl. 3 společného všem čtyřem Ženevským úmluvám. (*Mutatis mutandis* stejná skutková podstata je obsažena pod písm. (b) i pro mezinárodní ozbrojené konflikty.)

Právě článku 8 (válečné zločiny) Statutu MTS patří nesporně několik prvenství. Jde o nejkomplexnější shrnutí současného obyčejového mezinárodního práva válečného a v převážné většině je i výčtem kogentních pravidel v této oblasti. Zároveň - spolu se Statutem Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu, který ovšem reagoval na specifickou situaci a není tak podrobný - Římský statut MTS poprvé kvalifikoval porušování humanitárních pravidel v rámci vnitřního ozbrojeného konfliktu jako mezinárodně postižitelný válečný zločin (tato kvalifikace nebyla v čl. 3 Ženevských úmluv, ani v Dodatkovém protokolu II), zatímco dříve byl tento jev trestán jen vnitrostátně jako vnitřní věc státu.³⁸⁰

4.2.5. Otázka použitelného práva

Důležitou otázkou je určení, podle jakého práva bude Soud rozhodovat. Článek 21 stanoví logickou posloupnost pramenů použitelného práva. Na prvním místě je to samotný Statut, dále Znaky skutkové podstaty zločinů (*Elements of Crimes*), což je dokument přijatý podle čl. 9 Statutu Shromážděním smluvních stran, který má Soudu pomoci při výkladu a aplikaci výše uvedených článků 6, 7 a 8, a jeho Procesní řád a pravidla důkazního řízení (*Rules of Procedure and Evidence*). I tento dokument bude přijat dvoutřetinovou většinou hlasů členů Shromáždění smluvních stran (čl. 51 odst. 1). Od tohoto dokumentu je třeba odlišit tzv. Pracovní řád Soudu (*Regulations of the Court*), který podle článku 52 přijmou sami soudci.

Dva z těchto pramenů představují obvyklý model u mezinárodních soudů, které se vždy řídí statutem či jinak nazvanou mezinárodní smlouvou, kterou sjednaly účastnické státy, a předpisem, který se většinou nazývá Jednací řád. V případě MTS půjde o určité specifikum, protože podrobnější organizační a procesní pravidla budou rozdělena mezi interní Pracovní řád Soudu a důležitější

Procesní řád a pravidla důkazního řízení, které budou přijímány dvoutřetinovou většinou hlasů členů Shromáždění smluvních stran, což je speciální mezistátní orgán ustavený na základě Statutu MTS. Statut MTS obsahuje ještě další zvláštnost, kterou jsou tzv. znaky skutkové podstaty zločinů. V době přijímání Statutu MTS ovšem nebylo zcela jasné, k čemu a jak budou formulovány znaky skutkové podstaty zločinů, když většinou jsou dostatečně přesně uvedené již v člancích Statutu. Určité opodstatnění mohou mít rozpracované znaky skutkové podstaty nejspíše u válečných zločinů, jejichž obsáhlý výčet poznamenal i spěch při přípravě Římského statutu. Může jít však pouze o interpretační pomůcku, protože podle čl. 9 odst. 3 znaky skutkové podstaty a jejich změny musí být slučitelné s tímto Statutem. O významu, který státy těmto prováděcím předpisům přiřkládají, však svědčí, že v roce 2000 Přípravná komise pro MTS (*Preparatory Commission for the International Criminal Court*) již dokončila a schválila konečné návrhy obou zásadních dokumentů, tj. Znaky skutkové podstaty zločinů a Procesní řád a pravidla důkazního řízení,³⁸¹ které po svém ustavení formálně přijme Shromáždění smluvních stran (viz níže).

Na druhém místě a tam, kde je to vhodné, se bude Soud při rozhodování řídit aplikovatelnými smlouvami, zásadami a normami mezinárodního práva, včetně zásad mezinárodního práva ozbrojených konfliktů. Teprve pokud by nestačily výše uvedené prameny, nastupují obecné zásady právní, odvozené Soudem z vnitrostátních zákonů reprezentujících právní systémy světa, včetně zákonů států, které by normálně byly oprávněné k výkonu jurisdikce nad zločinem, pokud takové zásady nejsou neslučitelné se Statutem a normami mezinárodního práva. Vzhledem k tomu, že přijatý Statut je určitou syntézou přístupů kontinentálního práva a *common law*, článek 21 odst. 2 též stanoví, že Soud může použít právních pravidel, která interpretoval ve svých dřívějších rozhodnutích.³⁸² Výklad veškerého zde uvedeného práva musí být v souladu s mezinárodně uznanými lidskými právy a zákazem diskriminace (odst. 3).

³⁸⁰ Ibid., s. 914. Srov. též E. David, *Principes de droit des conflits armés*, 2e éd., Bruylant, Bruxelles, 1999, s. 588-589.

³⁸¹ Viz dok. PCNICC/2000/INF/3/Add.2 (6.7.2000) a PCNICC/2000/INF/3/Add.1 (12.7.2000).
³⁸² „2. The Court may apply principles and rules as interpreted in its previous decisions.“

4.3. Další podmínky pro příslušnost Soudu a přípustnost stíhání

4.3.1. Předpoklady pro výkon jurisdikce

Základním předpokladem pro výkon pravomoci MTS je ratifikace Statutu. Stát, který se stal smluvní stranou tohoto Statutu, tím *ipso facto* přijímá příslušnost Soudu vůči zločinům uvedeným v čl. 5 (příslušnost *ratione materiae*). Dalšími podmínkami pro příslušnost Soudu je, že se stranou Statutu stal nebo pravomoc Soudu uznal alespoň jeden z teritoriálně či personálně kompetentních států. To znamená stát, na jehož území (popř. na palubě lodi či letadla nesoucí jeho registraci) došlo k inkriminovanému jednání nebo stát, jehož občanem je osoba obviněná z takového zločinu. Původní návrh statutu, vypracovaný Komisí pro mezinárodní právo, obsahoval poměrně složitý dvojstupeňový režim pro přijímání jurisdikce Soudu. Kromě ratifikace Statutu by bylo bývalo třeba, aby každá smluvní strana v opčním prohlášení stanovila, vůči jakým zločinům uznává příslušnost soudu. Inherentní čili automatická pravomoc měla být Soudu přiznána jen ve vztahu ke genocidě.³⁸³ Toto řešení bylo většinou států odmítnuto již v Přípravném výboru a posléze i na Římské konferenci. Místo toho se většinou hlasů podařilo přijmout Statut, který počítá s inherentní jurisdikcí Soudu pro všechny zločiny podle mezinárodního práva, které jsou v něm uvedeny. Zároveň se do Statutu nedostaly některé jiné, dříve též navrhované, smluvní zločiny, mezi nimiž se vyskytovaly např. trestné činy obsažené v úmluvách o potírání terorismu a drogové kriminality (viz výše sub 4.2.1.).

Statut je ovšem založen v souladu s čl. 1 Statutu na principu komplementární pravomoci Soudu ve vztahu k pravomoci vnitrostátních soudů států, opírající se o obecně uznávané tituly, jaké představuje území státu nebo státní občanství. Tento princip se uplatní pouze při zahájení řízení na základě oznámení smluvní strany nebo rozhodnutím prokurátora z vlastního podnětu (čl. 13 odst. (a) a (c)). Neplatí však v případě, kdy oznámení o situaci nasvědčující tomu, že byl spáchán zločin či zločiny uvedené v čl. 5, podala prokurátorovi Rada bezpečnosti v souladu s Hlavou VII Charty OSN (čl. 13 odst. b). V takovém případě neplatí podmínky a omezení uvedené pro případy zahájení řízení z podnětu státu nebo

³⁸³ Srov. čl. 21 až 23 návrhu Komise pro mezinárodní právo z r. 1994, Report of the ILC on the work of its 46th session; in: M.Ch. Bassiouni, *International Criminal Court: Compilation of United Nations Documents and Draft ICC Statute before the Diplomatic Conference*, Rome, 1998, s. 728-729.

prokurátora. Statut ani neobsahuje přesnější podmínky, za nichž tak Rada bezpečnosti může učinit. Jestliže Rada bezpečnosti konstatuje situaci podle Hlavy VII Charty, může přijmout rozhodnutí, kterým zaváže i třetí státy (nejen smluvní strany Statutu) spolupracovat se Soudem. Třežbaže na základě Statutu má MTS komplementární pravomoc ve vztahu k soudní pravomoci států, nic nebrání, aby v konkrétním případě Rada bezpečnosti na základě Charty rozhodla o přednostní pravomoci MTS. V důsledku rozhodnutí Rady bezpečnosti by se tak normativní obsah Statutu MTS mohl stát závazným pro všechny členské státy OSN bez ohledu na to, zda Statut jako takový ratifikovaly. V takovém případě lze tedy přirovnat MTS (ovšem až Statut po vstupu v platnost začne fungovat) k analogii mezinárodních trestních tribunálů OSN, s tím rozdílem, že není vytvořen *ad hoc* po vzniku krizové situace, ale je zde předem „v pohotovosti“ (*stand-by*).³⁸⁴

Ještě jinou, a to podstatně radikálnější variantou by mohlo být obehnutí souhlasu teritoriálně či personálně kompetentního státu aplikací univerzální jurisdikce, tj. kompetence každého státu mezinárodního společenství stíhat uvedené zločiny podle mezinárodního práva. U většiny z nich totiž toto právo státy mají podle obyčejového mezinárodního práva. V kombinaci s principem komplementarity by tak mohl každý stát, který by měl ve své moci podezřelého pachatele, rozhodnout o jeho stíhání nebo předání Mezinárodnímu trestnímu soudu. Toto řešení by bylo jistě nejúčinnějším prostředkem v boji proti beztrestnosti nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva, ale státy nebyly ochotny svou kompetenci v tak širokém rozsahu smluvně (Statutem) přenést na MTS.³⁸⁵

Jako výsledek kompromisu vtěleného do Statutu stačí ke vzniku příslušnosti Soudu, aby alespoň jeden z teritoriálně nebo personálně příslušných států ratifikoval Statut nebo *ad hoc* uznal pravomoc Soudu ke stíhání určitého zločinu. Takové prohlášení podle čl. 12 odst. 3 může učinit každý stát, který není smluvní stranou Statutu. Další kompromisní řešení se skrývá jako přechodné ustanovení v článku 124, podle kterého stát může při ratifikaci učinit prohlášení, jímž odmítne příslušnost Soudu ve vztahu k válečným zločinům, spáchaným jeho občany nebo na jeho území. Platnost tohoto prohlášení, které má fakticky účinky výhrady, je maximálně sedm let od data, kdy Statut pro příslušný stát vstoupí v platnost. Jinak podle článku 120 žádné výhrady k tomuto Statutu nejsou dovolené.

³⁸⁴ Srov. E. David, *La Cour pénale internationale: une Cour en liberté surveillée?*, *Internationale Law FORUM du droit international*, vol. 1, 1999, No. 1, s. 27-29.

³⁸⁵ Srov. E. La Haye, *The Jurisdiction of the International Criminal Court: Controversies over the pre-conditions for exercising its jurisdiction*, *Neth. Int'l Law Review*, vol. 46, 1999, No. 1, s. 22-24.

Dalším aspektem je příslušnost *ratione temporis*. Protože Statut MTS nemá retroaktivní působnost, Soud může vykonávat jurisdikci pouze nad zločiny spáchanými po vstupu Statutu v platnost (článek 11 odst. 1). Určitou výjimku představuje situace po vstupu Statutu v platnost, kdy stát, který není smluvní stranou, uzná pravomoc Soudu ve zvláštním prohlášení podle článku 12 odst. 3. To je mimo jiné i jeden z důvodů, proč vznik stálého Mezinárodního trestního soudu nebude patrně znamenat konec dosavadní praxe *ad hoc* Tribunálů OSN. Jednak stávající Mezinárodní trestní tribunály pro bývalou Jugoslávii a pro Rwandu budou jistě pokračovat ve stíhání zločinů, které již byly na těchto územích spáchané a spadají pod jejich mandát. Jednak nelze vyloučit ani v budoucnosti možnost zřízení dalších *ad hoc* tribunálů (nejspíše rozhodnutím Rady bezpečnosti OSN, popř. i smlouvou), zejména vznikne-li potřeba stíhat zločiny spáchané před vstupem Statutu MTS v platnost (viz výše *sub 3.3.*).

4.3.2. Způsoby zahájení vyšetřování - spouštěcí mechanismus Soudu

Jednou ze zásadních právních otázek, kolem které se na konferenci střetly protichůdné názory, je způsob zahájení řízení. Shoda panovala v tom, že Soud se na návrh státu, smluvní strany Statutu, může začít zabývat situací, při níž došlo ke spáchání některého ze zločinů uvedených v článku 5. Stejně tak se na prokurátora může obrátit Rada bezpečnosti, jednající podle kapitoly VII Charty OSN. Předmětem sporů bylo, zda může prokurátor zahájit vyšetřování také z vlastní iniciativy na základě informací, které získal z jakýchkoli věrohodných zdrojů. Delegace států, které tuto možnost podporovaly, jakož i mezinárodní nevládní organizace, jež by v praxi mohly být patrně nejdůležitějším zdrojem informací předávaných prokurátorovi, argumentovaly, že kdyby zůstala iniciativa k zahájení řízení MTS pouze státům a Radě bezpečnosti, mnoho případů by se k Soudu vůbec nemuselo dostat, čímž by se jeho efektivita a důvěryhodnost snížila. Na druhé straně byla obava států svěřit tak velkou pravomoc jediné osobě, která bude vykonávat funkci prokurátora u MTS. Jako kompromis byl proto Statutem zaveden v rámci Soudu tzv. přípravný či vyšetřovací senát (*Pre-Trial Chamber*), kterému prokurátor bude předkládat shromážděný materiál s žádostí o povolení vyšetřování.

Nakonec tedy Statut MTS předvídá tři způsoby zahájení vyšetřování zločinů, uvedených v čl. 5. Odráží se v nich rozdílná kvalita subjektů, které jsou oprávněny za určitých podmínek spustit mechanismus vyšetřování stanovený ve Statutu. Podle čl. 13 to jsou tyto subjekty:

- (a) *smluvní strana* Statutu, která může v souladu s čl. 14 podat prokurátorovi oznámení o situaci nasvědčující tomu, že byl spáchán zločin nebo zločiny spadající do jurisdikce Soudu, a požádat o vyšetření s cílem zjistit, zda by určité osoby měly být obviněny ze spáchání takových zločinů. Oznámení by mělo obsahovat vylíčení příslušných okolností a být doloženo dokumentací dostupnou státu, který oznámení podává.
- (b) *Rada bezpečnosti* může podat prokurátorovi oznámení o situaci nasvědčující spáchání zločinu či zločinů, a to v souladu s Hlavou VII Charty OSN. Jde o privilegovaný subjekt, protože podmínky pro výkon tohoto práva nejsou vymezeny ve Statutu, nýbrž jsou dány mandátem, vyplývajícím z Charty OSN. Vedle pozitivního oprávnění zahájit řízení disponuje Rada i negativním právem dočasně pozastavit vyšetřování či stíhání zločinů, prováděné Soudem (viz níže).
- (c) *Prokurátor* může v souladu s čl. 15 zahájit vyšetřování z vlastní iniciativy na základě informací o zločinech, spadajících do jurisdikce Soudu. Prokurátor si může za tím účelem vyžádat a přijímat doplňující informace od států, orgánů OSN, mezivládních a nevládních organizací nebo z jiných spolehlivých zdrojů. Přezkoumá závažnost obdržených informací a pokud dojde k závěru, že je oprávněn pokračovat ve vyšetřování, může předložit vyšetřovacímu senátu žádost o povolení vyšetřování, doloženou shromážděným důkazním materiálem. Pokud vyšetřovací senát dojde po přezkoumání žádosti k závěru, že je odůvodněné pokračovat ve vyšetřování a že věc zřejmě spadá do jurisdikce Soudu, povolí zahájení vyšetřování. V případě jeho odmítnutí vyšetřování nezačne, ale prokurátor může předložit ve stejné věci další žádost, která se opírá o nové skutečnosti nebo důkazy. (čl. 15 odst. 5).

4.3.3. Otázky přípustnosti vyšetřování či stíhání

Podobně kontroverzním bodem návrhu Statutu jakým je zahájení vyšetřování prokurátorem, byla také úloha Rady bezpečnosti. Stálí členové Rady bezpečnosti totiž trvali na začlenění ustanovení, podle něhož by Soud nemohl vykonávat jurisdikci v případech, kterými se Rada bezpečnosti zabývá podle kapitoly VII Charty OSN. Delegace ostatních států, jež podporovaly vznik MTS, však takovéto ustanovení odmítaly, neboť by znamenalo vážné ohrožení nezávislosti Soudu. Jde o to, že logika politického řešení sporů ohrožujících mezinárodní mír, která je představovaná Radou bezpečnosti, se může dostat do rozporu s logikou nezávislého výkonu mezinárodní spravedlnosti, požadující stíhání a potrestání

osob odpovědných za zločiny podle mezinárodního práva. V některých případech právě politické řešení konfliktu může zahrnovat amnestie, popř. vytváření „komisí pravdy a usmíření“, kterýžto proces je těžko slučitelný s uplatněním trestní spravedlnosti.³⁸⁶

Na diplomatické konferenci v Římě se nakonec dospělo k politickému kompromisu, přijatelnému i pro českou delegaci, podle kterého Soud nepotřebuje k výkonu své jurisdikce souhlasu Rady bezpečnosti, ale Rada má právo výkon jurisdikce pozastavit na 12 měsíců, pokud se na tom výslovně usnese v rezoluci, přijaté podle kapitoly VII Charty OSN. Toto řešení (negativní konsensus) zneškodňuje, vzhledem k principu jednomyslnosti stálých členů Radě bezpečnosti, zásah do kompetence Soudu, a tím mu ponechává dostatečnou míru akceschopnosti. Přesto takové řešení může být teoreticky kritizováno z hlediska porušení zásady oddělení moci výkonné a soudní tím, že do výkonu mezinárodní trestní justice mohou z politických důvodů zasahovat státy reprezentované Radou bezpečnosti.³⁸⁷

Otázky přípustnosti věci (ať již ve fázi vyšetřování anebo stíhání) představují poměrně složitou problematiku, kterou je třeba lišit od otázky jurisdikce Soudu, i když obojí může být oprávněnými osobami za určitých podmínek napadeno a Soud musí o obou otázkách v průběhu řízení rozhodovat. Zatímco příslušnost MTS je vymezena věcným a časovým rozsahem jeho Statutu a principem komplementarity ve vztahu k jurisdikci teritoriálně nebo personálně kompetentního státu (čl. 5, 11 a 12), přípustnost vyšetřování či stíhání konkrétní věci závisí ještě na splnění dalších podmínek. To znamená, že za určitých okolností může věc patřit do jurisdikce Soudu, ale ten ji nemůže vykonávat. Podle čl. 17 Statutu Soud musí rozhodnout, že věc je nepřijatelná, v následujících případech:

- (a) vyšetřování nebo stíhání vede stát, do jehož jurisdikce věc spadá, kromě případů, kdy je tento stát neochoten nebo neschopen skutečně vést vyšetřování nebo stíhání;

³⁸⁶ Srov. např. R. Boed, *The Effect of a Domestic Amnesty on the Ability of Foreign States to Prosecute Alleged Perpetrators of Serious Human Rights Violations*, *Cornell Int'l Law Journal*, vol. 33, 2000, No. 2, s. 297 a n.; G. Meintjes - J.E. Méndez, *Reconciling Amnesties with Universal Jurisdiction*, *International Law FORUM du droit international*, vol. 2, 2000, No. 2, s. 76 a n.; M. Parlevliet, *Truth Commissions in Africa: the Non-Case of Namibia and the Emerging Case of Sierra Leone*, *ibid.*, s. 98 a n.; J. Sarkin, *Promoting Justice, Truth and Reconciliation in Transitional Societies*, *ibid.*, s. 112 a n.

³⁸⁷ Srov. E. David, *op. cit.* 383, s. 24.

- (b) vyšetřování věci vedl stát, do jehož jurisdikce věc spadá, a tento stát se rozhodl nestíhat dotčenou osobu, kromě případů, kdy důvodem rozhodnutí byla neochota nebo neschopnost státu skutečně vést stíhání;
- (c) dotčená osoba již byla souzena pro skutky, které jsou předmětem stížnosti, a řízení před Soudem není dovoleno podle čl. 20 odst. 3;
- (d) věc není dostatečně závažná, aby dávala důvod k dalšímu postupu Soudu.

Z formulace čl. 17 odst. 1 je zřejmé, že případy, které nespádají pod (a)-(d), jsou přijatelné. Posouzení konkrétní situace však bude záležitostí Soudu, zejm. též při řešení otázky, zda určitá věc je nebo není dostatečně závažná. Teprve budoucí judikatura MTS může dát přesnější odpověď. Statut v čl. 17 odst. 2 také blíže vymezuje okolnosti, kdy i přes postup teritoriálně nebo personálně kompetentního státu, který vede řízení, anebo se rozhodl podezřelou osobu nestíhat, Soud může prohlásit věc za přípustnou. Ne zcela jasná by byla situace v případě, že by stíhání vedl stát na základě principu pasivní personality nebo univerzality. Statut neposkytuje jednoznačnou odpověď. Nicméně lze se domnívat, že ve Statutu uvedené zločiny podléhají většinou univerzální jurisdikci, neboť jde o činy, které ve svých důsledcích představují porušení kogentních norem a tím působí újmu všem členům mezinárodního společenství států. Potom by ovšem nemělo smysl v čl. 17 odst. 1 hovořit o státu, do jehož kompetence věc spadá. Kromě toho Statut na jiném místě spojuje komplementární jurisdikci Soudu pouze s jurisdikcí států, založenou na výše uvedených principech teritoriality a personality. Při hledání odpovědi je třeba vzít vedle Statutu v potaz i obecné mezinárodní právo. Řešení spočívá v rozlišení primární příslušnosti, která svědčí pouze státům, na jejichž území či jejichž příslušníky byl zločin spáchán, od oprávnění dalších subjektů takový postih vykonat. Princip univerzality představuje pouze subsidiární titul k výkonu jurisdikce státem, který má podezřelou osobu ve své moci a nevydává ji ke stíhání státu s primární příslušností. (Co se týče pasivní personality, tento titul je uznáván pouze některými právními řádů a v některých smlouvách, a tak zakládá doplňkovou příslušnost ve vztahu k teritoriální a personální příslušnosti.) Účelem Statutu MTS je založit jurisdikci Soudu komplementární k jurisdikci teritoriálně nebo personálně kompetentních států, nikoli však jurisdikci Soudu, která by byla subsidiární k výkonu jurisdikce jakýmkoli státem třeba na základě principu univerzality. V takovém případě by se význam Soudu zcela marginalizoval. Samotný Statut ovšem ve svých ustanoveních o mezinárodní spolupráci a předávání osob (zejm. čl. 89 a 90) svědčí naopak pro zde nastíněné řešení.

První z okolností, za nichž Soud rozhodne o přijatelnosti i ve věci, kde svou příslušnost uplatnil i oprávněný stát (čl. 17 odst. 1 (a) a (b)), má spíše subjektivní povahu, zatímco druhá okolnost je objektivní. Pro účely rozhodnutí o neochotě státu v určité věci Soud zváží, s přihlédnutím k zásadám řádného soudního řízení uznávaným mezinárodním právem, zda účelem řízení či rozhodnutí na národní úrovni bylo nebo je chránit dotčenou osobu před trestní odpovědností za zločiny uvedené v čl. 5, nebo v řízení nastaly neopodstatněné průtahy, anebo řízení nebylo nebo není vedeno nezávisle nebo nestranně a způsob jeho vedení není z daných okolností slučitelný s úmyslem postavit dotčenou osobu před soud. V této souvislosti vyvstává též otázka amnestií vyhlášených podle vnitrostátního práva. I když Statut výslovně neřeší význam amnestie pro přijatelnost věci Soudem, dá se usuzovat, že všeobecná či paušální amnestie („blanket“ amnesty) by mohla být považována za formu nečinnosti, svědčící pro neochotu státu stíhat zločiny. Na druhé straně si však lze představit, že Soud bude respektovat amnestii udělenou v rámci procesu národního usmíření a činnosti „komise pravdy“ (*truth commission*) jako určitou formu vyšetřování zakončenou *bona fide* přijatým rozhodnutím nepokračovat ve stíhání (ve smyslu čl. 17 odst. 1 (b)).³⁸⁸

Pro rozhodnutí o neschopnosti je třeba zjistit, že stát je neschopen zajistit obviněného či potřebné důkazy a výpovědi, nebo jinak vést řízení z důvodu naprostého či rozsáhlého kolapsu nebo nedostupnosti vnitrostátního soudnictví. Takováto situace asi nastane pouze výjimečně, a to v případech úplného nebo podstatného selhání či rozpadu státní moci na určitém území. Praktičtější a častější mohou být případy neochoty státu provádět vyšetřování nebo stíhání. Přesný výklad tohoto ustanovení musí počkat až na judikaturu Soudu. MTS musí nicméně brát ohled na „zásady řádného soudního řízení uznávané mezinárodním právem“, které jsou součástí obvyčejového mezinárodního práva a byly formulovány v řadě smluvních i mimosmluvních instrumentů.³⁸⁹

³⁸⁸ Srov. B. Broomhall, *The International Criminal Court: A Checklist for National Implementation*, in: *ICC Ratification and National Implementing Legislation*, Nouvelles Études Pénales, AIDP, Èrès, Toulouse, 1999, s. 144.

³⁸⁹ Srov. zejm. čl. 9, 10, 11 Všeobecné deklarace lidských práv (1948), čl. 4, 6, 9, 14, 15 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (1966), čl. 7 Africké charty práv člověka a národů (1981), čl. 4, 7, 8, 9, 27 Americké úmluvy o lidských právech (1969), čl. 2, 5, 6, 7, 15 Evropské úmluvy o lidských právech (1950), Protokol č. 6 a čl. 2 a 4 Protokolu č. 7. V době ozbrojeného konfliktu pak platí záruky a práva obsažené v Ženevských úmlouvách o ochraně obětí války (1949), zejm. společný čl. 3, dále čl. 84-88, 99, 100-107 III. Ženevské úmluvy o ochraně válečných zajatců, čl. 33, 64-77 IV. Ženevské úmluvy o ochraně civilního obyvatelstva, jakož i čl. 75 Dodatkového protokolu I a čl. 6 Dodatkového protokolu II (1977). V neposlední řadě je třeba zmínit i standardy obsažené přímo ve Statutu MTS, zejm. v částech 5 a 6 (viz níže).

Pro akceschopnost MTS je důležité, že sám může rozhodovat o své příslušnosti (*compétence de la compétence*) a o přípustnosti věci. Korelativem k této pravomoci Soudu je možnost napadení přípustnosti věci jednak obviněným (nebo osobou, na níž se vztahuje příkaz k zatčení), jednak státem, do jehož kompetence věc spadá a který vede nebo vedl vyšetřování či stíhání, popř. státem (nikoli smluvní stranou), který je požádán o přijetí pravomoci Soudu podle čl. 12 Statutu. Takový stát musí podat námitku v nejbližším možném termínu. Před potvrzením obvinění se námitky podávají vyšetřovacímu senátu, po potvrzení obvinění soudnímu senátu (*Trial Chamber*). Odvolání proti rozhodnutím o příslušnosti nebo přípustnosti se podávají odvolacímu senátu. (čl. 19). Proti předběžným rozhodnutím prokurátora nebo vyšetřovacího senátu - ovšem pouze ve věcech zahájených z podnětu státu nebo samotného prokurátora - je přípustné odvolání, o kterém urychleně rozhodne odvolací senát.

Dalším ustanovením, které má nejen formálně právní, ale také politické implikace, je již citovaný čl. 20, který upravuje nejen známý princip *ne bis in idem*, ale i z něj přípustné výjimky. Řešení je inspirované článkem 10 Statutu Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii. Zákaz dvojího postihu za stejný čin platí pro Mezinárodní trestní soud a každý jiný soud, pokud byla určitá osoba již odsouzena či zproštěna tímto Soudem (čl. 20 odst. 1 a 2). Musí se ovšem jednat o stejně kvalifikovaný zločin (takový, který figuruje ve Statutu), což znamená, že se zákaz nevztahuje na trestný čin odlišné povahy. Proto by bylo možné, aby např. osoba, která byla zproštěna obvinění z genocidia, protože se jí nepodařilo prokázat úmysl „zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou“,³⁹⁰ byla následně souzena za prostou vraždu před vnitrostátním soudem.³⁹¹ Prolomení zásady *ne bis in idem* pak představuje článek 20 odst. 3, který se zabývá situací, kdy by měl proces před MTS následovat po stíhání téhož zločinu před jiným soudem. Zásadně není dvojitý postih přípustný, s výjimkou dvou případů. První se týká situace, kdy řízení před jiným soudem mělo za cíl ochránit dotčenou osobu před trestní odpovědností za zločiny, jež patří do příslušnosti MTS. Důkazem takové situace může být zproštění viny bez ohledu na přesvědčivé důkazy, uložení neúměrně nízkého trestu vzhledem k závažnosti zločinu, zjev-

³⁹⁰ Srov. čl. II Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia (1948), text v: M. Potočný, M. Beránek, *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného*, UK, Praha, 1985, s. 195, a čl. 6 Statutu MTS (dok. OSN A/CONF.183/9, 17 July 1998).

³⁹¹ Srov. komentář k návrhu Komise pro mezinárodní právo, GAOR Suppl. No. 10 (A/49/10), s. 117-118.

ná nedůslednost na straně obžaloby, apod. (viz též čl. 17 odst. 2(a)). Druhou výjimkou je případ, kdy řízení před jiným soudem neprobíhalo nestranně či nezávisle (srov. čl. 17 odst. 2(c)) podle pravidel spravedlivého procesu, uznávaných mezinárodním právem, anebo bylo vedeno způsobem, který neodpovídal úmyslu zajistit výkon spravedlnosti nad dotyčnou osobu. Stejně jako u čl. 17 odst. 2, i zde je třeba posuzovat pravidla spravedlivého procesu podle mezinárodního práva.³⁹²

4.4. Obecné zásady trestního práva ve Statutu MTS

4.4.1. Individuální trestní odpovědnost

Na rozdíl od eminentně politických a mezinárodněprávních problémů jurisdikce Soudu a způsobů zahájení řízení, které řeší předchozí ustanovení Statutu, 3. část je věnována obecným zásadám trestního práva, jimiž se bude Soud v jednotlivých případech řídit. Přes svou nesporně mezinárodní povahu (danou smluvním základem, obsazením, aplikovatelným právem) je MTS současně trestním soudem, který bude soudit nikoli státy, nýbrž konkrétní fyzické osoby za činy, kterých se dopustily. Proto nestačí obecné vymezení skutkových podstat zločinů, ale je třeba mezinárodně zakotvit i další trestněprávní pravidla, která většinou obsahují vnitrostátní právní řády. Na prvním místě je to princip individuální trestní odpovědnosti, která se vztahuje pouze na fyzické osoby (článek 25 odst. 1). To se ovšem nijak nedotýká odpovědnosti států podle mezinárodního práva (odst. 4). Statut tím, že se výslovně omezuje na úpravu individuální trestní odpovědnosti, nijak neřeší odpovědnost států, což ovšem neznamená, že mezi oběma typy odpovědnosti neexistují souvislosti.

Ustanovení čl. 25 potvrzuje dnes již obecně přijímaný princip individuální trestní odpovědnosti za zločiny podle mezinárodního práva, který byl výslovně uznán Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku³⁹³ a potvrzen Mezi-

národním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii v případě *Tadić*.³⁹⁴ Jestliže se přinejmenším od dob Norimberského procesu uznává, že zločiny podle mezinárodního práva jsou „páchány lidmi a ne abstraktními entitami“, nebyl problém se zakotvením jurisdikce MTS nad fyzickými osobami (odst. 1). Naproti tomu při negociaci Statutu vyvstala jako sporná otázka odpovědnosti právnických osob. Návrh na rozšíření příslušnosti Soudu i na právnické osoby silně prosazovala zejm. francouzská delegace, která to považovala za důležité z hlediska odškodnění obětí. V posledním návrhu předloženém pracovní skupině v r. 1998³⁹⁵ byla osobní příslušnost Soudu omezena na soukromé společnosti (*corporations*), s vyloučením států a jiných veřejných a neziskových organizací. Nadto měla být odpovědnost právnických osob spojena s individuální trestní odpovědností vedoucího představitele společnosti, který byl v řídicím postavení a spáchal zločin při jednání jménem nebo s výslovným souhlasem společnosti a v rámci jejích aktivit. Přesto byl na Římské konferenci tento návrh odmítnut z řady důvodů. Delegace chtěly udržet zaměření jurisdikce Soudu výlučně na jednotlivce. V případě právnických osob by Soud musel čelit vážným důkazním problémům. Kromě toho dosud ve světě neexistují všeobecně uznávané standardy odpovědnosti právnických osob, a některé významné systémy trestního práva dokonce ani neznají tento koncept.

Podle čl. 25 odst. 2 „pachatel zločinu (*person who commits a crime*), spadajícího do příslušnosti Soudu, má individuální trestní odpovědnost a může mu být uložen trest podle tohoto Statutu“. Je zde zopakována základní myšlenka individuální trestní odpovědnosti. Kromě toho, v kontextu tohoto ustanovení „spáchání“ (osoba, která se dopustila) zločinu není omezeno jen na případ vlastního spáchání zločinu ve smyslu čl. 25 odst. 3(a), nýbrž zahrnuje i všechny případy trestné součinnosti vymezené v odstavci 3. Trestně odpovědnou bude podle čl. 25 odst. 3 Statutu taková osoba, která některý ze zločinů, na něž se vztahuje jurisdikce Soudu,

(a) spáchala samostatně, společně s jinou osobou nebo prostřednictvím jiné osoby,

³⁹² Viz dokumenty cit. v pozn. 389.

³⁹³ Srov. *The Trial of the Major War Criminals. Proceedings of the International Military Tribunal sitting at Nuremberg*, London, 1950, Part 22, s. 447: „... enough has been said to show that individuals can be punished for violations of International Law. Crimes against International Law are committed by men and not by abstract entities, and only by punishing individuals who commit such crimes can the provisions of International Law be enforced.“

³⁹⁴ *Prosecutor v. Dusko Tadić a/k/a „Dule“*, Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, Case No. IT-94-1-AR 72, 2.10.1995, para. 134: „All of these factors confirm that customary international law imposes criminal liability for serious violations of common Article 3, as supplemented by other general principles and rules on the protection of victims of internal armed conflict, and for breaching certain fundamental principles and rules regarding means and methods of combat in civil strife.“

³⁹⁵ Dok. OSN A/CONF.183/C.1/WGGP/L.5 (1998)

- (b) nařídila, navedla (*solicits*) či podněcovala jiného ke spáchání takového zločinu, který byl skutečně dokonán nebo došlo k jeho pokusu,
- (c) s cílem usnadnit spáchání takového zločinu se dopustila napomáhání, nadřezování nebo jinak pomáhala (*aids, abets or otherwise assists*) při jeho spáchání či pokusu, včetně poskytnutí prostředků pro jeho spáchání,
- (d) jinak přispěla ke spáchání zločinu nebo jeho pokusu skupinou osob jednajících se společným záměrem. Příspěvní musí být úmyslné a musí: (i) směřovat k podpoře trestné činnosti nebo zločinného záměru skupiny, nebo (ii) musí být provedeno se znalostí úmyslu skupiny spáchat zločin,
- (e) pokud jde o zločin genocidia, přímo a veřejně podněcuje jiné k páčení genocidy,
- (f) dopustí se pokusu takového zločinu tím, že vykoná čin zásadním způsobem zahajující naplnění skutkové podstaty, ale zločin není dokonán vzhledem k okolnostem nezávislým na jejím úmyslu. Osoba, která upustí od dalšího jednání potřebného k dokonání zločinu či jinak zmaří dokonání zločinu, nebude trestána podle tohoto Statutu za pokus, pokud zcela a dobrovolně upustila od zločinného záměru.

Lze v této souvislosti rovněž připomenout, že přičitatelnost trestní odpovědnosti v mezinárodním trestním právu je třeba odlišit od úpravy ve vnitrostátním trestním právu. Zatímco v trestním právu je obvykle trestně postižen individuální čin určité osoby, který způsobil konkrétní, trestním právem popsáný výsledek (objektivní stránka trestného činu, *actus reus*), mezinárodní trestní právo stanoví odpovědnost za činy páchané v kontextu jednání více osob (*in a collective context*) a systematickým způsobem. V důsledku toho individuální příspěvní každé ze zúčastněných osob k škodlivému výsledku nemusí být vždy na prvním pohled zřejmé.³⁹⁶ Proto je v čl. 25 odst. 3 velmi široce upravena přičitatelnost jednání jak samotného pachatele, tak i dalších osob, které se dopustily jednání, které může být považováno za pokus nebo za některou z forem trestné součinnosti. Přitom všechny uvedené formy ani nemusí být známy ve vnitrostátním trestním právu. Samotný fakt, že úprava v trestním zákonu je užší než ve Statutu MTS, přitom neznamena porušení mezinárodního závazku smluvním státem. Úprava ve Statutu je určena pro řízení před MTS v rámci jeho věcné příslušnosti (pro zločiny uvedené v čl. 5) a smluvní strany ji nemusí nutně recipovat do

³⁹⁶ Srov. K. Ambos, in: O. Triffterer (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court*, Nomos, Baden-Baden, 1999, Article 25, margin No. 3.

svého vnitrostátního práva. S ohledem na princip komplementarity by však státy měly zrevidovat vnitrostátní trestní právo ve světle ustanovení Statutu, pokud si chtějí zachovat jurisdikci nad příslušnými zločiny. Kdyby totiž vnitrostátní trestní zákon obsahoval principy, které vedou k užšímu rozsahu trestní odpovědnosti než čl. 25 odst. 3, popř. další ustanovení Statutu, Soud by mohl podle čl. 17 rozhodnout o přípustnosti svého vyšetřování či stíhání, byť by toto vedl i stát, do jehož kompetence věc patří.³⁹⁷

4.4.2. Další zásady trestního práva

V dalších částech Statutu následují zásady, které vyjadřují požadavky právní jistoty, vlády práva, nebo jinak chrání lidská práva pachatele. Jde především o zásadu *nullum crimen sine lege* (článek 22), podle níž osoba může být trestně odpovědná podle Statutu jen pokud její chování představuje v době spáchání zločin, který patří do příslušnosti Soudu. Totéž ustanovení požaduje striktní výklad skutkových podstat a zakazuje jejich rozšíření pomocí analogie. Tento článek však nevyklučuje kvalifikaci nějakého jednání za trestné podle mezinárodního práva, nezávisle na Statutu (odst. 3). Logickým doplněním předchozí zásady je článek 23 (*nulla poena sine lege*), podle kterého osoba odsouzená Soudem může být potrestána jen v souladu s tímto Statutem. Konkretizací obou uvedených zásad je zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele (článek 24). Nikdo nesmí být uznán trestně odpovědným podle tohoto Statutu za jednání, ke kterému došlo před vstupem Statutu v platnost. Pokud se však změnilo právo před vynesením konečného rozsudku v konkrétní věci, musí se použít práva výhodnějšího pro osobu vyšetřovanou, stíhanou nebo souzenou. Časového aspektu se týká pravidlo o nepromlčitelnosti zločinů, které patří do jurisdikce Soudu. Článek 29 v tom pouze recipuje stav mezinárodního práva, protože v přijaté verzi Statutu zůstaly jen nesporné zločiny podle mezinárodního práva, které byly již dříve uznány za nepromlčitelné.³⁹⁸

Další ustanovení se týkají pachatele a subjektivní stránky zločinu. Co se týče pachatele, jurisdikce Soudu se nevztahuje na mladistvé, tedy osoby, jež byly v době spáchání činu mladší 18 let (článek 26). Na rozdíl od věku nemá žádný význam oficiální postavení osoby. Skutečnost, že někdo byl či je hlavou státu

³⁹⁷ Srov. B. Broomhall, *The International Criminal Court: Overview, and Cooperation with States*, op. cit. 75, s. 388.

³⁹⁸ K tomu též srov. P. Šturma, K mezinárodněprávním aspektům retroaktivity trestního zákona in *malam partem z hlediska výjimek z promlčení, Právní praxe 1/1998*, s. 19 a n., zejm. s. 24-26.